

УДК 316.346.32

doi: <http://dx.doi.org/10.30970/VSO.2021.15.04>

**(А)політичність української молоді
у контексті сучасних ціннісних трансформацій**

Химович О. С.

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна,
o.khymovych@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9511-3435>

Тішина А. О.

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна,
antonina.tishyna@lnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4666-0448>

Розглянуто тенденції прояву (а)політичності серед молоді України. Аналіз здійснено на основі даних Світового дослідження цінностей WVS 5 та 7 хвиль. Виявлено та описано декілька вагомих чинників, які мають суттєвий вплив на формування ціннісних орієнтацій молоді, що в подальшому визначає вектор їх політичної діяльності. Визначено та описано категорію (а)політичність як суспільний феномен, що виникає внаслідок негативного або індіферентного ставлення населення до політики, усунення соціальних верств, груп та інших суб'єктів від політичного життя, а також самовідречення від нього політизованого індивіда.

Ключові слова: молодь, аполітичність, ціннісні орієнтації, цінності, політична активність.

Молодь – соціально–демографічна група, яка є рушійною силою змін та розвитку та є однією з найбільш чутливих до інновацій та адаптивною у сфері соціальної свідомості. Нерідко саме на молодь покладають надії, проте саме й через молодь політичні суб'єкти намагаються здійснювати маніпуляції.

Станом на 1 січня 2019 року за даними державної служби статистики кількість населення в Україні становила 42 153 201 жителів, з них 11 626 283 у вікових рамках 14-35 років, що становить 27,5% частка молодого населення. На нашу думку, це досить вагома група, що показує потенціал країни в цілому [1]. Молоді люди – завжди ті, хто прагне змін в силу розквіту своїх не тільки фізичних, але і розумових здібностей. Вони ще не являються повністю затягненими в суспільні або рольові

обов'язки і лиш формують свій ціннісний комплекс.

Україна переживає період активного реформування і, саме, в цей момент необхідно залучати всі ресурси населення, задля форсованого розвитку держави.

Саме, тому із реформою децентралізації активно вводиться молодіжна політика, як потужний інструмент залученості молоді до політичного процесу. Це свідчить про позитивну динаміку взаємодії владних структур та населення в цілому. Проте існує ключова проблема, яка суттєво протидіє позитивним тенденціям і виявляється вона в аполітичності молоді сучасного українського населення.

Мета статті: проаналізувати динаміку зміни ціннісних орієнтацій молоді на основі Світового дослідження цінностей для опису тенденцій (а)політичності.

Об'єкт: молодь України (14-35 , але за особливостями вибірки WVS до уваги будемо брати вікові рамки 15-29).

Предмет: прояви аполітичності в динаміці ціннісних орієнтацій.

Метод дослідження: факторного та двовимірного аналізу в пакеті SPSS даних WVS 5 та 7 хвиль по Україні.

Варто розпочати з того, що наші ідеї розпрацьовані в гіпотезі підстави, яка передбачає, що українське суспільство знаходиться на етапі переходу і відбувається ціннісна криза, до якої більш чутливою є молодь, яка проявляє тенденції до аполітичності; та гіпотезах наслідках:

- 1) відбувається відхід від традиційних цінностей, знижується важливість сім'ї та релігії в житті молоді;
- 2) знижується рівень довіри до людей загалом у суспільстві;
- 3) погіршується зацікавленість молоді у політичних процесах держави.

Виклад основного матеріалу:

Аполітичність – (аполітизм, від грецьк. а – заперечення і politike – мистецтво управляти державою) – суспільний феномен, який історично виникає внаслідок негативного або індивідуального ставлення населення до політики, усунення соціальних верств, груп та інших суб'єктів від політичного життя, а також самовідречення від нього політизованого індивіда. Усвідомлюючи політичне буття, індивід або соціальна група часом доходять песимістичного висновку про свою непотрібність у політиці, про втрату суб'єктності в політичних відносинах. На основі цього з'являється байдуже, негативне уявлення про політику і відповідне ставлення до неї.[2, 40 с.]

На прояви аполітичних тенденцій впливає, в першу чергу, на нашу думку, комплекс цінностей та ціннісних орієнтацій молоді. Адже цінності – це певні орієнтири, які мають соціальну значимість і обираються індивідом на основі його інтеріоризації навколишнього середовища та співставлення власних потреб. Вони

виконують роль векторів, які спрямовують діяльність особистості в повсякденному житті, являють фундаментальними у цілепокладанні, але схильні до змін внаслідок отриманого досвіду, особливо в кризових ситуаціях.

Сьогодні, варто звернути увагу на цінності, які є важливими саме для молоді – адже активне відмирання прорадянських цінностей та норм вже відбувається давно, але нові – в силу глобалізаційних процесів і тотальної невизначеності через багатовекторність спрямувань ще не сформувалися. Відповідно, цікаво подивитися, чи ще досі українське суспільство переживає певний стан ціннісної аномії, зокрема, на прикладі, такої групи як молодь. Важливо зазначити, що цінності, як фундамент, діють з інструментом ціннісних орієнтацій, які є похідними від перших і мають ще більш нестійкий характер. Ціннісні орієнтації – вибір на базі наявних знань, як суб'єктивних так і об'єктивних та мотивацій, який впливає на формування цілей та діяльності в соціальній реальності загалом.

Ціннісні орієнтації – це динамічний показник не тільки суб'єктивного начала, але і соціальної включеності, адже вони ґрунтуються на наявних в соціально-культурному просторі ідей, цінностей, форм поведінки, установок. Існує ряд об'єктивних чинників, які формують ціннісні орієнтації молоді сьогодні.

На основі опрацьованого матеріалу, нами було виділено дві групи, які об'єднують схожі аспекти:

- Соціальні (сім'я, освіта, ЗМІ, корупція).
- Економічні (безробіття, культура споживацтва).

Перша група, яка включає в себе сім'ю та виховання – основним базовим чинником, які закладає основу цінностей і формує напрям ціннісних орієнтацій. Сьогодні проблема молоді у набутті і конструюванні власного ціннісного комплексу – це між поколіннями конфлікти в сім'ї. Адже існує вагомий розрив між батьками, дітьми та іншими членами родини (наприклад, дідами та бабусями). Мінімум три покоління формують три надбудови проблем, бо кожне мислить з точки зору своїх цінностей, сформованих в різні епохи. Ті, які сформовані в період, коли роки їхньої соціалізації припадає на час існування СРСР, так званий період радянщини, особливо важко піддаються трансформаціям. Внаслідок чого виникає дисонанс і неприйняття у свідомості молодої людини, що може суттєво по впливати на її соціальну і політичну активність.

Наступним чинником являється ЗМІ, особливо вагомий вплив соціальних мереж та людей із широкою аудиторією (інфлуенсерів). Сьогодні можна говорити про поліавторитетність та тотальний плюралізм, підкріплений наслідуванням. Не можна сказати, що зараз існує декілька авторитетних ідей, які розділяють і підтримують, навпаки, доступність інформації, маніпулятивні форми її подачі і фейковість підігрують інтерес і здатні перехоплювати увагу, що призводить до

поверхневості в думках та висловлюваннях. Сьогодні, молоде покоління визначають, як «суспільство заголовків», швидких знань та невизначеності і найбільшою мірою це стосується саме молоді, як носія перехідної культури.

Також одним із ключових чинників являється освіта, яка формує усвідомлення соціальної відповідальності, подальшого професійного спрямування, а також розширює кругозір. Освітній процес залучає молоду людину до різного роду і рівня соціальних структур, які в подальшому сприяють соціалізації та визначеності. В освітньому середовищі відбувається певне становлення особистості і привнесення відповідальності за свої вчинки у соціальному просторі

Третій чинник корумпованість державотворчих процесів та формальних взаємовідносин у суспільстві. Навіть, поряд із позитивною динамікою впровадження молодіжної політики, все ж каменем спотикання є корупція як знак застарілої системи та її механізмів.

Наступна група чинників має економічний характер, а саме наслідок ринкової економіки і капіталістичного устрою – культура споживацтва. Вона приховує в собі заклик до індивідуальної активності, але не до соціальної активності. Чому? Через те, що споживач головний актор на ринку, який диктує свої умови, а виробник до них пристосовується. Споживацтво – це в певній мірі псевдо самовираження. Особливо це стосується молоді, бо вони намагаються ідентифікувати один одного за матеріальними символами і будувати на основі цього систему включеності в ту, чи іншу групу референтності. Створення нових потреб і гонитва за їх задоволенням суттєво відкидає соціальний обов'язок, адже все зводиться до базових потреб.

Одним із вагомих чинників із зовнішнього середовища являється безробіття, станом на 2020 рік за даними Міністерства фінансів України частка безробітних становить 9.9% , що налічує 1 673 300 жителів [1]. Майже 10% населення не є активно зайнятими і перебуває у кризовому економічному стані, звичайно, вагомою причиною є Covid-19 і введення карантину на державному рівні [1]. Що стосується молоді, однією із суттєвих причин є відсутність досвіду на завищені вимоги від роботодавців. Матеріальне забезпечення спонукає до фокусування на базових потребах, що автоматично відштовхує від політичної активності, як форми вияву соціальної активності напрямленої не на власну індивідуальність.

Аналітика. Емпіричною базою нашого дослідження є база даних Світового дослідження цінностей (World Values Survey) 5 та 7 хвили, перша проводилася 2005-2009 рр., інша 2017- 2020 рр. Світове дослідження цінностей є широкомасштабною, крос-національною, лонгітудною дослідницькою програмою стосовно базових людських цінностей, перша хвиля дослідження проходила у 1981 році. Метою даного крос-культурного дослідження є дослідити динаміку ціннісних орієнтацій у часовому просторі та прослідкувати її вплив на всі сфери людського

життя, зокрема, соціальну, економічну, політичну, культурну та інші. Засновником даного дослідження є професор Рональд Інглхарт з Мічиганського університету, автор концепції постматеріалістичних цінностей.

Остання 7 хвиля дослідження проводилася на території всієї України за винятком тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської обл. та АР Крим. Вибірка багатоступенева стратифікована з випадковим відбором на кожному етапі 1286 інтерв'ю, 21 липня – 17 серпня 2020 року. До команди дослідників цінностей входять експерт(к)и: Український центр європейської політики, InfoSapiens, Центр “Соціальний моніторинг”

World Values Survey Association. Проект реалізується за фінансової підтримки Український культурний фонд.

Отож, задля загального розуміння базової картини необхідно привести статистику динаміки постматеріалістичних цінностей і їх наслідування.

За даними 5 хвилі, частка молоді, яка сповідує постматеріалістичні цінності є досить низькою. Натомість найбільше респондентів віднесли себе до тих, які розділяють змішаний тип цінностей, а також досить вагома цифра тих, хто є матеріалістами. Можна зробити висновок, що молодь в період 2005-2009 років мала тенденцію до матеріалізму, але змішаний тип говорить про вразливу групу, яка тяжіє до змін і знаходить на роздоріжжі, в разі якихось критичних змін ці люди здатні на прояв активності. Такі закономірності можуть пояснюватися складною економічною ситуацією, зокрема суттєвою кризою в Україні 2008 року, яка залишила свої сліди, у масовій свідомості населення зокрема.

Щодо сучасного стану, то тут суттєвої різниці немає частка молодих людей, які вважають себе постматеріалістами низька, переважає знову ж змішаний тип і в майже однаковій чисельності матеріалістичний тип. Така тенденція може пояснюватися знову ж таки кризою внаслідок коронавірусу, а також, звичайно, ситуації на Сході і однією із вагомих масова трудова міграція за кордон.

Таблиця 1

Комбінована таблиця Post-Materialist index 4-item * Age recoded
(3 intervals)

В часовій перспективі не прослідковується радикальних змін, результати відповідно до вибірки корелюються майже однаково, що свідчить про негативні тенденції у зміні парадигм мислення.

Для доповнення варто застосувати метод факторного аналізу, щоб виділити окремі вектори мислення. На основі запитань про важливість в житті таких речей як: сім'я, вільний час, робота, друзі, політика, релігія, робота можна проаналізувати ціннісні орієнтації в бік постматеріалізму або традиціоналізму.

Таблиця 2

Сукупна дисперсія

Компонент	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень вилучення			Суми квадратів завантажень обертання		
	Всього	% Дисперсія	Сумарний %	Всього	% Дисперсія	Сумарний %	Всього	% Дисперсія	Сумарний %
1	1,631	27,181	27,181	1,63	27,181	27,181	1,48	24,758	24,758
2	1,219	20,311	47,492	1	20,311	47,492	5	21,454	46,211
3	1,013	16,879	64,371	1,21	16,879	64,371	1,28	18,160	64,371
4	,850	14,167	78,539	9			7		
5	,710	11,829	90,367	1,01			1,09		
6	,578	9,633	100,000	3			0		

Метод виявлення факторів: метод основних компонент.

Таблиця 3

Повернута матриця компонентів

	Компонент		
	1	2	3
Important in life: Religion	,793		
Important in life: Politics	,783		
Important in life: Work	,487	,338	,313
Important in life: Leisure time		,777	-,248
Important in life: Friends		,743	,206
Important in life: Family			,939

Метод виявлення факторів: метод основних компонент.

Метод обертання: вирамакс с нормалізацією Кайзера

а. Обертання зійшлося за 4 ітерацій.

Отже, як бачимо, що за даними 5 хвили дослідження було виділено 3 фактори за вище вказаними запитаннями, які охоплюють 64% від всієї вибіркової сукупності респондентів за віковою категорією 15-29:

- 1) Релігія, політика – «змішаний тип».
- 2) Вільний час, друзі – «цінності самовираження».
- 3) Сім'я – «традиціональні цінності».

Найсильнішим фактором у розподілі є третій фактор, який свідчить про важливість сім'ї в житті і говорить про традиціоналістську ціннісну спрямованість. Далі – це змішаний тип, який показує вагомість релігії, але разом із тим політики, можливо, як складової соціального життя, яка суттєво на нього впливає з суб'єктивної точки зору. І фактор, який проявляє найбільшу тенденцію до секулярного типу цінностей, де пріоритетним є вільний час, як індикатор достатньої матеріальної забезпеченості і друзі, як соціальна включеність.

Щодо хвили 7 то, тут було виділено 2 фактори, які охоплюють 53 % від всієї маси респондентів за віковою категорією 15-29.

Фактори розподілилися досить чітко:

- 1) Релігія, політика, робота – «матеріальна та структурна організація життєвого простору».
- 2) Друзі, вільний час, сім'я – «соціальна організація життєвого простору».

Таблиця 4

Пояснення сукупної дисперсії

Компонент	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень вилучення			Суми квадратів завантажень обертання		
	Всього	% Дисперсія	Сумарний %	Всього	% Дисперсія	Сумарний %	Всього	% Дисперсія	Сумарний %
1	1,804	30,064	30,064	1,804	30,064	30,064	1,734	28,900	28,900
2	1,423	23,725	53,789	1,423	23,725	53,789	1,493	24,889	53,789
3	,958	15,964	69,753						
4	,738	12,302	82,055						
5	,569	9,476	91,531						
6	,508	8,469	100,000						

Метод виділення факторів: метод основних компонент.

Насправді, за даним фактор аналізом можна зрозуміти, що дійсно змішаний тип цінностей превалює в нашому суспільстві серед молоді, але позитивні зрушення в бік постматеріалізму все-таки присутні у зменшенні ролі сім'ї. Перший фактор говорить про структурну організацію життя і співвіднесення із формальними інститутами соціуму. Такі тенденції сприяють соціальній орієнтованості молоді, та відходу від радикальної аполітичності.

В перспективі часу головними змінами є відхід від традиційних цінностей, у зменшенні вагомості сім'ї, а також виділення достатньої ваги для вільного часу, що дає змогу впроваджувати тенденцію до саморозвитку та самопізнання особистості у соціальному просторі.

Наступним індикатором було обрано – довіру у суспільстві з боку молоді.

Таблиця 5

Комбінаційна таблиця
Most people can be trusted * Age recoded (3 intervals)

	Age recoded (3 intervals)	Всього
	15-29 years	
Most people can be trusted	57	57
Need to be very careful	141	141
Всього	198	198

В результаті аналізу, можна зрозуміти, що рівень довіри є на досить низькому рівні, що говорить про тривожність, яка знижує рівень соціальної комунікації. Можливо, причиною також стала криза, яка атомізувала суспільство.

Щодо теперішнього періоду, то ситуація суттєво не змінилася рівень довіри все ще на досить низькому рівні, ці прояви було підтверджено різноманітними соціологічними дослідженнями, які виявили досить високий рівень агресії в суспільстві внаслідок самоізоляції. Отже, бачимо, що молодь не достатньо довіряє іншим людям, підтвердження чого може бути фактор із актуальністю друзів та родини в 7 хвили.

Цікаво також було поглянути на загальний рівень задоволеністю життям молоді тоді в період 2005-2009 рр. Абсолютного щастя ми не спостерігаємо, але на достатньому рівні воно присутнє, не дивлячись на недовіру, молодь знаходила щастя в інших речах таких, як сім'я.

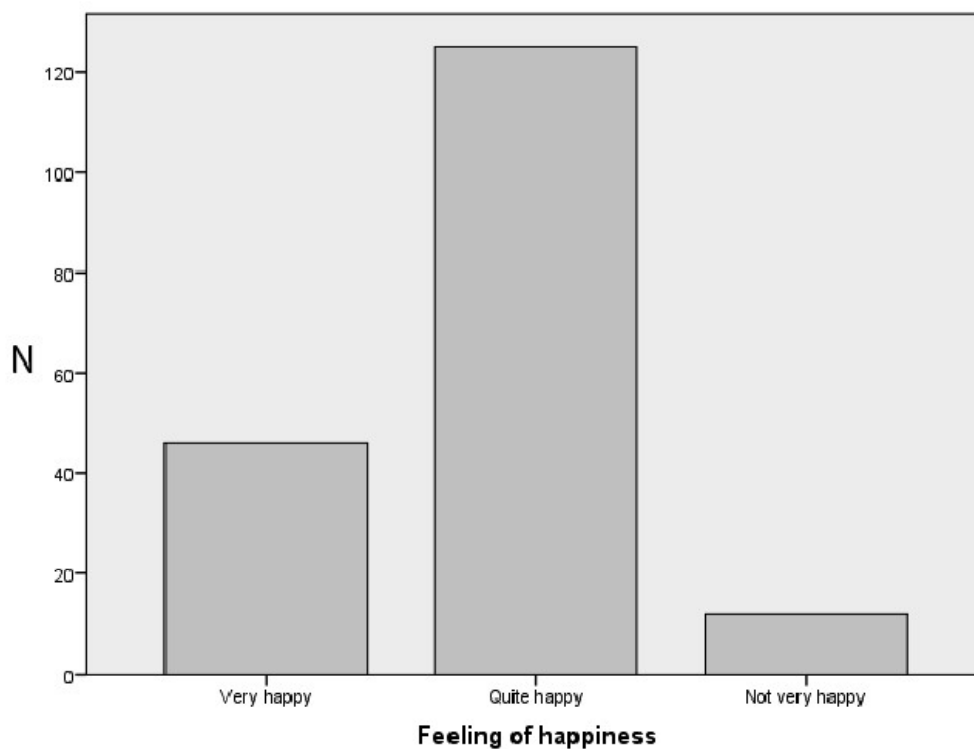
Молодь стала суттєво щасливіша за рахунок саморозвитку, як наслідку актуальності вільного часу та друзів.

Таблиця 6

Комбінаційна таблиця
 Most people can be trusted * Age recoded (3 intervals)

	Age recoded (3 intervals)	Всього
	15-29 years	
Most people can be trusted	68	68
Need to be very careful	112	112
Всього	180	180

В часовій перспективі рівень щастя говорить про задоволення базових потреб і перехід на вищий шабелі, на якому і знаходиться соціальна орієнтованість і політична а

Діаграма 1. Відчуття щастя у респондентів

Останнім індикатором прояву аполітичності є рівень політичної активності молоді в цілому і її готовність до такого виду активності. Аналізуючи дані можна сказати, що

Аналізуючи дані можна сказати, що рівень політичної активності на низькому рівні був, у молоді, на той час, що і співпадає з результатами про переважання змішаного типу цінностей та матеріалістичних і з важливістю традиційних цінностей.

Таблиця 7

Комбінаційна таблиця
Political action: Signing a petition * Age recoded (3 intervals)

Political action: Signing a petition	Age recoded (3 intervals)	Всього
	15-29 years	
Have done	16	16
Might do	56	56
Would never do	138	138
Всього	210	210

Як бачимо тенденція тяжіє до позитивних зрушень, оскільки вже підвищується рівень можливої політичної активності, що свідчить про свідому готовність із малою часткою сумніву. Можна сказати, що переважання змішаного типу цінностей більше тяжіє до постматеріалістичних, внаслідок виділення фактору самоактуалізації.

Висновки: Головна гіпотеза, яка говорить про кризовість українського суспільства і прояви аполітичності молоді частково спростована через представлені індикатори політичної активності, які в часовій динаміці проявляють суттєву зміну на позитивну тенденцію. Також у виділеному факторі 7 хвили «соціальної організації життєвого простору», який свідчить про секуляризовану орієнтації молоді.

Щодо гіпотез наслідків, то перша гіпотеза в часовій динаміці є підтверджена повністю, що видно із вагомості показника сім'ї у факторному аналізі за двома хвилями. Така ситуація може складатися через обізнаність молоді, порівняно зі старшим поколінням і суттєвий рівень індивідуалізації загалом.

Наступна гіпотеза, про зниження рівня довіри в суспільстві, є також повністю підтверджена, що в 5 хвили, що в 7 хвили рівень довіри на досить низькому щаблі. Така ситуація знаходить своє об'єктивне пояснення в кризі 2008 року тоді, і кризі внаслідок корона вірусу сьогодні. Таким чином рівень довіри також впливає на

формування ціннісних орієнтацій, а оскільки довіра не в пріоритеті, отже політична активність як така відходить на задній план серед молоді через втрату сенсової наповненості такої діяльності і різкої індивідуалізації в цих непростих умовах.

Останню гіпотезу частково було спростовано через індикатор політичної активності, оскільки рівень потенційно можливої активності серед молоді зріс, то ми можемо говорити про певний рівень обізнаності в політичних процесах, який спонукає до проективного мислення на майбутнє.

Якщо підсумовувати можна говорити про позитивні тенденції у відході від тотальної аполітичності серед молоді за зовнішніми чинниками: кроками з боку держави, такими як введення молодіжної політики на адміністративному рівні, так і внутрішні: прояви постматеріалістичних ціннісних орієнтацій, підвищення важливості власного часу та соціальної комунікації, важливості політики, а також головне збільшення готовності до політичної активності. Тому говорити про жорстку аполітичність не варто, про слід пам'ятати про зовнішні впливи у вигляді кризи на фоні пандемії і як наслідок підвищення рівня недовіри, та зниження матеріального рівні в цілому.

Список використаної літератури

1. Демографічний щорічник 2018 року URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Політологічний словник : Навч. посіб.для студ. вищ. навч. закл За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. – К. : МАУП, 2005. – 792 с.
3. Рівень безробіття в Україні в 2020 році URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2020/>
4. Замарехин А. Н. Аполитичность современной молодежи, 2016 г.
5. EVS Foundation/Tilburg University: European Values Study 2008, 4th wave, Integrated Dataset. GESIS Cologne, Germany, ZA4800 Data File Version 1.0.0 (2010-06-30) DOI:10.4232/1.10059.URL: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/data-and-downloads>

References

1. Демографічний щорічник 2018 року URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Політологічний словник : Навч. посіб.для студ. вищ. навч. закл За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. – К. : МАУП, 2005. – 792 с.
3. Рівень безробіття в Україні в 2020 році URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2020/>
4. Замарехин А. Н. Аполитичность современной молодежи, 2016 г.
5. EVS Foundation/Tilburg University: European Values Study 2008, 4th wave, Integrated Dataset. GESIS Cologne, Germany, ZA4800 Data File Version 1.0.0 (2010-06-30) DOI:10.4232/1.10059.URL: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/data-and-downloads>

**(A)politics of Ukrainian youth
in the context of modern value transformations**

Khymovych O. S.

Ivan Franko Lviv national university,
Universytetska str, 1, Lviv, 79000, Ukraine,
email: o.khymovych@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9511-3435>

Tishyna A. O.

Ivan Franko Lviv national university,
Universytetska str, 1, Lviv, 79000, Ukraine,
email: antonina.tishyna@lnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4666-0448>

The article considers the tendencies of manifestation (a) of politics among the youth of Ukraine. The analysis was carried out on the basis of the data of the World WWS 5 and 7 waves. The main purpose of the article is to analyze the dynamics of changes in the value orientations of young people on the basis of the World Values Survey. Several important factors have been identified and described that have a significant impact on the formation of value orientations of young people, which further determines the vector of their political activity. Category is defined and described as apolitical - a social phenomenon that historically arises as a result of negative or indifferent attitude of the population to politics, removal of social groups, groups and other actors from political life, as well as self-denial of a politicized individual. The authors also present and describe the term value orientations as a dynamic indicator not only of the subjective principle, but also of social comprehension, because they are based on the ideas, values, forms of behavior, attitudes available in the socio-cultural space. The object of the study is the youth of Ukraine, aged 15 - 29 years. The main research hypotheses are that the authors assume that Ukrainian society is in transition and there is a value crisis, to which young people are more sensitive, showing tendencies to apoliticalness; as well as the departure from traditional values, the importance of family and religion in the lives of young people is declining; the level of trust in people in general in society decreases; the interest of young people in the political processes of the state is deteriorating.

Key words: youth, apoliticalness, value orientations, values, political activity.

Стаття надійшла до редколегії 20.10.2021

Прийнята до друку 15.11.2021